

Egy öntörvényű, politizáló munkás a 20. századi ózdi gyári társadalomban Fejezetek Antalköz József történetéből¹

NAGY PÉTER – VALUCH TIBOR

Abstract. A Self-righteous, Politicising Worker in the 20th Century Factory Society of Ózd. Chapters from the Story of József Antalköz. In the modernising Hungarian society of the 20th century, the social and political importance and role of the factory worker steadily increased. Becoming a worker, being a worker, came to be a mass social experience. It is a fascinating historiographical question how the historical reality of this social group can be researched, analysed and interpreted as accurately and in detail as possible. Instead of and in addition to a macro-historical approach, in-depth life and family history analysis offers the possibility of reconstructing the lives of individuals who made up the ‘mass’ by tracing the individual actors as far as this is possible, and also by attempting to examine individual strategies of living, working and prevailing, from a kind of specific under-view. With this in mind, the study examines the life story of an average worker from a multi-generational family of factory workers in Ózd who, through his public and political activities and interests, became from time to time the voice of factory society. Among other things, the paper seeks to answer the question of what his motivation was/might have been, how and why he became/might have become a well-known figure not only in factory society but also in public life in Ózd. What is unique and characteristic about his career in the factory society of 20th century Ózd? How does the analysis of his career help to interpret the political behaviour of industrial workers of the time?

Keywords: labour history, analytical life story, identity, personal history, political behaviour

---

¹Jelen tanulmány a kutatási eredmények első összefoglalása. Az élettörténetnek és a közéleti pályafutásnak van néhány olyan eleme, amely további kutatásokat igényel. Készült az MTA-BTK Lendület Munkaformák Kutatócsoport kutatásának keretében.

A modernizálódó 20. századi magyar társadalomban a gyári munkásság társadalmi, politikai jelentősége és szerepe folyamatosan növekedett. A munkássá válás, a munkáslét tömegesedő társadalmi tapasztalattá vált. Izgalmas történettudományi kérdés, hogyan lehetséges ennek a társadalmi csoportnak a történeti valóságát minél pontosabban és részletesebben feltárni, elemezni és értelmezni. A makrotörténeti megközelítés helyett és mellett az analitikus élet- és családtörténeti elemzés kínálja fel azt a lehetőséget, hogy az egyes szereplőket – amennyire ez egyáltalán csak lehetséges – nyomon követve megpróbáljuk rekonstruálni a „tömeget alkotó” egyes emberek életét,² egyfajta sajátos alulnézetből kísérletet téve az egyéni élet-, munka- és érvényesülési stratégiák vizsgálatára is. Tanulmányunkban ennek jegyében egy olyan átlagos, részben többgenerációs ózdi gyári munkáscsaládból származó munkás élettörténetét vizsgáljuk, aki közéleti és politikai aktivitása és érdeklődése okán is, időről időre a gyári társadalom hangadójává vált. Választ keresünk többek között arra a kérdésre is, mi volt/lehetett a motivációja, hogyan és miért vált/válhatott ismert szereplőjévé nemcsak a gyári társadalomnak, hanem az ózdi közéletnek is. Miben egyedi és miben jellegzetes az általa bejárt életpálya a 20. századi ózdi gyári társadalomban? Mennyiben alkalmas az életpálya elemzése a kor ipari munkássága politikai magatartásának vizsgálatára?

Családi háttér és életpálya

Antalköz József 1908. december 25-én született, a ma már Ózdhoz tartozó Sajóvárkonyon. Egy olyan településen, aminek a késő dualizmus kori társadalmában még jelen volt ugyan a paraszti és az ipari társadalom közötti átmenetiség, de az ipari munkához való kötődés a foglalkozásszerkezet, a társadalmi kultúra és magatartás szempontjából is egyre markánsabbá vált.³ Az Antalköz család Sajóvárkony ismert és régóta itt élő családjai közé tartozott. Eredetileg Antal volt a nevük, azonban mivel nagyon sokan viselték ezt a családnevet a településen, megkülönböztetésképpen ragadványnévvel látták el őket, az ő esetükben ez volt a köz. 1945 után írás közben a legtöbb esetben összekapcsolták ezt a családnévvel, így született meg az Antalköz névalak.⁴ Bár a köznyelvben továbbra is sokszor Közantálnak nevezték őket. Születési anyakönyvében édesapja – aki 1879. május 24-én, római katolikus vallású családban, Sajóvárkonyon született – Antal József köz néven szerepel. Ő az 1890-es évek közepén került az ózdi gyárba tanoncként, majd a tanoncéveket letöltve vasgyári hengerésként dolgozott, szakmunkás lett. Id. Antalköz József kétszer kötött házasságot. Első alkalommal az 1874.

² Horváth 2010.

³ Az ózdi helyi és gyári társadalomról lásd bővebben: Nagy 2016.

⁴ Dobosy 1982: 55.

szepember 3-án, Borsodnádason született, római katolikus vallású Czvak /:Ritter:/ Rozália varrónőt vette feleségül 1901. augusztus 6-án, aki iparos-kereskedő családból származott; édesanyja Czvak Ida, özvegy Ritter Lászlóné, mészárosüzlet-tulajdonos volt Sajóvárkonyon. A néhány évnyi házasság után váratlanul megözvegyült id. Antalköz József 1908. január 19-én házasodott újra. Második alkalommal az 1891. december 8-án Sajóvárkonyon született, római katolikus vallású, nála 12 évvel fiatalabb, a házasságkötéskor még csak 16 éves Vass Máriát⁵ vette feleségül.

Ifj. Antalköz József anyai nagyapja szintén vasgyári munkás volt.⁶ Apai nagyapja – aki szintén az Antal köz József nevet viselte – az 1850-es évek elején Sajóvárkonyon született, és még gazdasági cselédként, béresként dolgozott. Így apja volt ezen az ágon a családban az első, aki a közeli ózdi gyárban vállalt munkát, és képzett munkás, hengerész lett. 1910-ben lépett be a gyári munkások művelődési és önszervező szervezetébe, az Olvasó Egyletbe, ahol 1914 harmadik negyedévében függesztette fel a tagságát a katonai szolgálata miatt. Id. Antalköz József öccse, az 1888. május 31-én született István ugyancsak gyári munkás lett.

Id. Antalköz József 1914. augusztus 1-jén vonult be a miskolci 19. magyar királyi honvéd gyalogezredhez. 1915. március 19-én orosz fogságba esett, és utoljára 1918. május 11-én adott életjelet magáról, amikor levelet írt hozzátartozóinak. A családi emlékezet szerint túlélte a háborút és a fogságot, azonban hazafelé az őt szállító vonatszerelvény kisiklott, és ekkor életét veszítette.⁷ Az olvasó egyleti nyilvántartás bejegyzése szerint 1920. december 20-án hunyt el.

Az ifjabb Antalköz Józsefnek két öccse született, Béla és Sándor. Béla 1911-ben született Sajóvárkonyon, 1948. május 5-én lett az Olvasó Egylet tagja, munkahelye a Durvahengermű volt. Fia, aki szintén a Béla keresztnévet viselte, az ózdi gyár acélművében dolgozott, az 1960-as években pedig az üzemegység szakszervezeti bizottságának a vezetője lett. Mozgalmár vált az egykori gyári munkásból, az 1960-as és 1970-es években a helyi és az országos vasasszakszervezet vezető kádere volt. Ózdról pedig Budapestre költözött, és két fia született.

Antalköz Sándor, aki 1915-ben született, sohasem látta az 1914-ben frontszolgálatra bevonult édesapját. Az Olvasó Egylet nyilvántartó könyve szerint 1936. szeptember 23-án lépett be a szervezetbe, és abban az évben kezdett dolgozni a Finomhengerműben. Élete végéig ott dolgozott, 1946. február 28-án halt meg. Két gyereke született, Sándor és Ilona.

Ifj. Antalköz József édesapját kisgyermekként, az első világháború idején elvesztette, tehát őt alig ismerhette.⁸ Apja halála miatt kilencéves korában már dolgoznia kellett;

---

⁵Vass Mária férje elvesztése után nem házasodott újra, özvegyen élt gyermekeivel és családjaikkal Ózdon, 1977. június 11-én, 86 évesen hunyt el szívelégtelenségben.

⁶HU-MNL-BAZVL XXXIII. 1. 372-375. doboz.

⁷Interjú Kósik Pálnéval, szül: Antalköz Anna (1941. március 15.). Ózd, 2016. október 15.

⁸Holtak nyilvántartás. In: A Budapesti Közlöny Hivatalos Értesítője, 1924. május 31: 6.

vizet hordott a földekre a napszámosoknak, hogy segítsen édesanyjának a család fenntartásában. Hat elemiit végzett. Lánya visszaemlékezése szerint később autodidakta módon képezte magát. Egy későbbi feljegyzés alapján már 11 éves korától családfenntartó lett,⁹ édesapját követve az ózdi gyárban kezdett el dolgozni, igen fiatalon, a Finomhengermű üzemrészben,¹⁰ és az 1929-ben kitört gazdasági válság során bekövetkezett elbocsátásáig ott is dolgozott. A gazdasági válság után visszavették a gyárba, 1933 végén már újra vasgyári munkásként dolgozott, ez a foglalkozási megjelölés szerepelt a saját házassági és az 1934–1944 között született gyermekei születési anyakönyveiben is.

Antalköz József 1933. december 8-án, Bolyokon kötött házasságot az 1914. július 28-án Sajószénpéteren,¹¹ a Herbolya bányatelepen született¹² Cserés Teréziával. Házassága idején Antalköz már református vallásúnak van feltüntetve,¹³ és a családi emlékezet szerint későbbiekben is a református gyülekezetbe járt. Antalköz a házasság idején Sajóvárkonyon élt, a menyasszony pedig Bolyokon, később a család Bolyok Vasvárpusztá részére költözött, majd az 1930-40-es évek fordulóján visszatelepültek Sajóvárkonyra.¹⁴ Öt gyermekük született: József (1934),¹⁵ Terézia (1938), Anna (1941), Mária (1944) és Gábor (1954).¹⁶ Mellettük 1945. július 7-én magukhoz vettek egy árva kisfiút a több mint 70, az ózdi vasútállomásra érkező, nevelőszülőkre váró gyermek közül, akit 2 hónapig neveltek.¹⁷ Egykori nevelt fia úgy emlékezett vissza, hogy ekkor már mint kommunista politikai vezető példát akart mutatni ezzel a gesztussal. Habár az Antalköz család eléggé szegényes körülmények között, egy többcsaládos udvarban élt az ekkor már Ózdhoz tartozó Sajóvárkony¹⁸ Mekksey utcájában, mégis elvállalták nevelését. Nemsokára azonban a szomszéd gyermektelen házaspár, Ádám József egykori katonatiszt és felesége kérésére átadták őt nekik, de a jó kapcsolat az Antalköz családdal továbbra is fennmaradt.¹⁹ Antalköz Józsefet nem hívták be katonának a második világháború alatt, aminek az oka alapvetően az lehetett, hogy a hadiüzemmé nyilvánított ózdi gyár mentesítette mint a termelés szempontjából nélkülözhetetlen munkaerőt.

⁹ HU-MNL_BAZVL XVII-423. 2.

¹⁰ Interjú Kósik Pálnéval (1941). Ózd, 2016. október 15., Kis 2010: 4.

¹¹ Bolyok házassági anyakönyve, 1927-1939. MNL BAZVML XXXIII. 1. a, 1166. kötet

¹² Interjú Kósik Pálnéval (1941). Ózd, 2023. október 14.

¹³ Bolyok házassági anyakönyve, 1927-1939. HU-MNL-BAZVL XXXIII. 1. a, 1166. kötet

¹⁴ Bolyok házassági anyakönyve, 1927-1939. HU-MNL-BAZVL XXXIII. 1. a, 1166. kötet, Ózd születési anyakönyvei 1935-1954, HU-MNL-BAZVL XXXIII. 1. a, 725-733. kötet.

¹⁵ Interjú Kósik Pálnéval (1941). Ózd, 2023. október 14.

¹⁶ Ózd születési anyakönyvei 1935-1954, HU-MNL-BAZVL XXXIII. 1. a, 725-733. kötet.

¹⁷ MNL BAZVML V. 186. 16. doboz.

¹⁸ Sajóvárkony 1940-től Ózd része.

¹⁹ Interjú Ádám Lászlóval (1942). Ózd, 2023. október 19.

Az 1945 után igen aktívvá vált közéleti tevékenysége ellenére nem vált függetlenített káderré, munkás maradt, ebben eltérő az életútja az 1945 után politikai szereplőként kiemelt munkásokétól. A második világháború után egy ideig a vasútnál,²⁰ majd 1949/50-ben bekövetkezett internálásáig ismét az ózdi vasgyárban dolgozott. Őrizetbe vételét követően a családja éveken keresztül semmit sem tudott Antalköz Józsefről. Számukra is rettenetesen nehéz évek következtek. Feleségével azt közölték, hogy férje meghalt. A hatóságok ezzel elbizonytalaníthatták, majd 1952-ben felbontották Antalköz József és Cserés Terézia házasságát,²¹ úgy, hogy a férj közben még internálótáborban volt. A gyermekeit egyedül nevelő feleség 1952-ben férjhez ment Molnár Istvánhoz gyári munkáshoz. Nyilván ezzel függött össze az is, hogy három kiskorú gyermeküket – József ekkor már felnőtt volt – 1953-ban Molnár István nevére vette. Antalköz József 1953. szeptember 29-én szabadult és hazatért a családjához.²² A kiskorú gyermekek 1954. január 3-án, édesapjuk hazaérkezése után ismét visszakaphatták eredeti családi nevüket.²³ A válóperes kereset 1954. március 25-i beadását követően, a Molnár-Cserés házasságot, amiből egy gyermek született,²⁴ 1954. április 25-én bontották fel, a válás okaként házastársi hűséget sértő magatartás szerepel.²⁵ Antalköz József és Cserés Terézia 1954. szeptember 15-én kötött újra házasságot, ugyanezen év november 28-án megszületett Gábor nevű gyermekük. Ezt a különös, személyes drámát a családi emlékezet a következőképpen őrizte meg: „Anyukám itt maradt négy gyerekkel. Nem vették fel sehova. És akkor férjhez ment. Elvált aputól. Mert amikor bement a vezetőkhez, azt mondták, hogy rég elrohadt valahol. Szó szerint. Még papírt is kapott. A vezetés. Nem tudom, akkor ki volt. Azt hiszem, a gyárba. És akkor férjhez ment, elvált aputól, férjhez ment. De egy rettenetes hülye emberhez. Úgyhogy jaj, nagyon kínlódtunk, szenvedtünk. Mert ha nem úgy takarítottunk, elvert bennünket partvissal, szóval egy rettenetes egy idéetlen ember volt. És akkor mikor apukám hazajött, már meghallotta Pesten, hogy anyukám férjhez ment, valakitől, ismerősöktől vagy valami. És akkor hazajött, mi sírtunk nagyon, hogy jöjjön vissza hozzánk. Úgyhogy elvált ettől a Molnár embertől, és vissza megesküdtek ők. Apukám megbocsátott. Megértette.”²⁶ Az internálásnak egyfajta sajátos, kiegészítő büntetése volt a családtól való elszakítás, megfosztás. Valószínűleg itt is erről lehetett szó.

²⁰ HU-MNL BAZVL XVII-423. 2.

²¹ A válóperes iratok nem maradtak fenn, de az 1933-as házasságkötésük anyakönyvi bejegyzésénél szerepel egy 42/1952. szám alatti utólagos bejegyzés, ami a válásra utal.

²² Kis 2010.: 4.

²³ Ózd születési anyakönyve, HU-MNL-BAZVL XXXIII. 1. a, 1954. 733. kötet.

²⁴ Molnár Zoltán, 1953. július 7. Ózd születési anyakönyve, HU-MNL-BAZVL-XXXIII.1.a. 732. köt. 667/1953. sz. bejegyzés

²⁵ Statisztikai lap jogerős ítélettel befejezett házassági perben. HU-MNL-BAZVL XXV.21.e. 180. d. 20.688=1954.

²⁶ Interjú Kósik Pálnéval (1941). Ózd, 2016. október 15.

Szabadulása után Antalköz Józsefet nem vették vissza régi munkahelyére, az ózdi gyárba, átmenetileg Pestszentlőrincen talált munkát. Ezzel azonban ismét távol került családjától, és így igyekezett közelebbi állást találni. Szerencséjére rövid távollét után az ózdi vasgyárat barnakőszénellátó somsályi bányánál tudott elhelyezkedni, 1954–1956 között itt dolgozott. Itt érte őt az 1956-os forradalom híre is.²⁷ Antalköz József az 1956-os forradalom után ismét vasutas lett, majd Lőrinciben dolgozott, de a családja Ózdon élt. Néhány év kényszerű távollét után azonban visszavették a Finomhengerműbe. Az ózdi kohászatból ment nyugdíjba 1973-ban. Tizenkét nyugdíjas év után, 1985-ben, 77 éves korában hunyt el.

Egy munkás a közélet és a politika sodrában

Antalköz József az ózdi gyári társadalomnak egy olyan településén, Sajóvárkonyon született és élt hosszabb ideig, ahol helyi viszonylatban valamivel magasabb volt a baloldal támogatottsága, mint például a gyár által épített lakótelepeken élők körében.²⁸ Talán ennek, talán a félárvaság miatti korai felnőttségéért is szerepe lehetett abban, hogy fiatalon baloldali érzelmű munkás lett egy olyan gyári közegben, ahol ez nem volt jellemző, és a gyár vezetése szempontjából nem volt kívánatos sem.

Egy 1945-ben, az Ózdi Járási I. számú Igazoló Bizottság tagjainak számára előírt, gyorsírással készült önéletrajza szerint 1934-ig a Szociáldemokrata Párt tagja volt. A nagy gazdasági világválság idején, 1929–1933 között munkanélküli volt, és ebben az időben politikai meggyőződése miatt internálták.²⁹ Egy későbbi jelentés szerint ekkoriban sztrájkot szervezett a bérkövetelések kiharcolásáért, ezért a csendőrség többször is őrizetbe vette.³⁰ Az 1930-as évek második felében feltételezhetően emiatt is kevésbé volt aktív szereplő a helyi, gyári közéletben.

Antalköz József 1937. február 23-án lett az Olvasó Egylet tagja, a Finomhengermű munkásaként. Ez arra utal, hogy ebben az időben politikailag valamivel konformabbá válhatott, mert enélkül nehezen vették volna fel a gyár vezetése által is ellenőrzött, a gyári társadalom egyik integrációs színtereként is működő munkásszervezetbe. Az viszont kifejezetten érdekes, hogy a munkatársai körében befolyásos, gyári szinten is közzismert munkásként nem játszott fontosabb szerepet az Olvasó Egyletben, nem lett a választmány tagja, nem szólalt fel a közgyűléseken. Ebben nyilván szerepet játszhatott az, hogy a gyári társadalomban baloldali érzelműként tartották nyilván, ami az elérhető dokumentumok szerint az 1930-as években alapvetően igaz is lehetett.

²⁷ Kis 2010.: 4.

²⁸ Vass 1978.

²⁹ HU-MNL-BAZVL XVII-423. 2.

³⁰ Kis 2010.: 4.

Az viszont némileg ellentmond ennek, hogy a gyár foglalkoztatáspolitikai gyakorlata szerint a nem lojális, sztrájkmozgalomban részt vevő, baloldalinak tartott munkásokat, ha egyszer elbocsátották, nem szívesen vették vissza.³¹ Kivételt többnyire akkor tettek, ha nagy volt a munkaerőigény, vagy ha jól képzett, tapasztalt szakmunkásról volt szó.

Az 1930-as évek második felében, ahogyan országos szinten, úgy Ózdon, az ózdi gyári társadalomban is jelentősen mérséklődött az ipari munkások szervezettsége és a szociáldemokrata párt támogatottsága is. A gyári társadalom döntő többsége, nyilván nem függetlenül a háborús konjunktúrának a jövedelmekre és a foglalkoztatásra gyakorolt hatásaitól sem, alapvetően lojális³² volt a gyárvezetéssel szemben. A munkások radikálisabb, nonkonformistább, főként az alsó munkássághoz tartozó csoportja a háborús években már nem a bal, hanem inkább a szélsőjobb felé tájékozódott.³³ Ezt az 1939-es parlamenti választások helyi eredményei is alátámasztják.³⁴

Antalköz Józsefről is felmerült több iratban, hogy egy ideig a Nyilaskeresztes Párttal szimpatizált,³⁵ egy esetben az is, hogy 1 hónapig talán a párt tagja is volt,³⁶ de ezt nem támasztják alá teljesen egyértelműen a korabeli dokumentumok. Korábban említett önéletrajzában a háború alatti időszakról egy sejtelmes mondat szerepel, ami még további kutatást igényel: „Veszedelmes politikai magatartása miatt elítélték 1944. október 9-én, de tárgyi bizonyítékok hiányában felmentették.”³⁷ A dokumentumból nem derül ki, hogy bal- vagy jobboldali politikai magatartását tartották veszedelmesnek, s ezért fogták-e perbe, vagy esetleg hadbírószági ügye volt a hadiüzemi szabályok megsértése miatt.

Standeisky Éva egy 2005-ben megjelent, a második világháború utáni magyarországi zsidóellenes megmozdulásokkal foglalkozó írásában³⁸ szélsőséges radikálisként, ultraradikálisként, anarchistaként és antiszemitaként jellemezte Antalköz Józsefet, akinek volt képessége arra, hogy mozgósítsa az embereket. Ennek az alapvetően leegyszerűsítő jellemzésnek a forrásai nem derültek ki egyértelműen a tanulmányból.

---

³¹ Külön nyilvántartást, úgynevezett „Fekete-könyvet” vezettek a valamilyen norma-, szabályszegés vagy megbízhatatlanság miatt elbocsátott munkásokról. Sajnos az 1929 utáni kötetek nem maradtak fenn, így nem lehet ellenőrizni, Antalköz József szerepelt-e benne.

³² Valuch 2021.

³³ Valuch 2022.

³⁴ Az 1939-es országgyűlési választásokon Gorka Antal, a szélsőjobboldali jelölt 22,57%-ot ért el a kormánypárt jelöltjének 77,43%-ával szemben, a baloldal nem indított jelöltet. A szélsőjobb szavazati aránya „megközelítőleg az országosan elért aránynak felel meg. Hubai 2001: 132.

³⁵ ÁBTL O-15988/a, HU-MNL.OL M KS 274-11.-59.

³⁶ Jelentés az ózdi útról: 4. HU-MNL-OL M KS 274-11.-59.

³⁷ HU-MNL-BAZVL XVII-423. 2.

³⁸ Standeisky 2004 <https://regi.sofar.hu/2005/06/07/standeisky-eva-antiszemizmus-az-1956-os-forradalomban/> Utolsó letöltés: 2023. október 28. „Az ultraradikális, anarchista Antalköz népszerűsége tíz év múltán, 1956-ban sem csökkent a bányászvárosban, ami a »vörös fasizmus«, a »fasiszta kommunizmus« szellemiségének életképességét mutatja”.

Az azonban kétségtelen, hogy Antalköz Józsefet a gondolkodása, politikai aktivitása alapján nehéz egyértelműen megítélni. Elég arra utalni, hogy istenhívó és kommunista volt egyidejűleg, nemcsak hogy nem látott kibékíthetetlen ellentmondást a maga számára ebben, hanem kifejezetten ragaszkodott sajátos világnézetéhez és hangoztatta is azt.

Antalközt egy később, 1945 júniusában keletkezett irat szerint már 1945 előtt is kommunistaként tartották számon, legalábbis ő maga ezt vallotta főnöke, Szlányi Lajos felügyező – ma művezetőnek megfelelő beosztás – igazoló bizottsági ügyében tanúként: *„Azt a kijelentést, melyet nekem Szlányi Lajos mondott egy alkalommal, hogy: Bűdös Kommunista, és be lesz jegyezve a fekete könyvbe, Henyec munkatársam is hallotta, és akkor még hozzám szaladt, hogy mit is mondott Szlányi Lajos? A legkisebb munkás létszám mellett is azt kívánta, hogy a termelést minél nagyobbra fokozzuk. Ha a munkásokkal beszélt, mindig a legdurvább hangot használta. Nagy németbarát és munkásnyúzó volt.”*³⁹ Miután más forrás ezt az 1945 előtti kommunista kötődést nem erősíti meg – az illegális kommunista párt egészen egyszerűen nem volt jelen az 1930-as években Ózdon –, így érdemes némi fenntartással kezelni ezt az önzonosságot és politikai kötődést utólagosan is erősíteni akaró állítást. S arról sem szabad megfeledkezni, hogy a második világháború befejeződésének az időszakában az ózdi gyári munkásság igen gyors politikai reorientálódási folyamaton ment keresztül, a korábban a korszellemhez lojális, inkább jobboldali munkásokból vagy éppen volt nyilaskeresztes párttagokból is hirtelen gyorsan és sokan baloldaliak lettek.

Annyi viszont bizonyos, hogy Antalköz Józsefet 1944. december 26-án a csupán néhány emberből megalakuló Magyar Kommunista Párt ózdi szervezetének a titkárává választották.⁴⁰ Testvére, Béla is a kommunista párt tagja lett, és az 1945-ös választások idején mindketten részt vettek a szavazatszámoló bizottságok munkájában.⁴¹ 1945 elején Antalköz már az üzemi tanácsnak is a tagja, amelybe a mérnökség és az üzemegységek mellett a kommunisták és a szociáldemokraták delegáltak tagokat – ő természetesen a kommunista párt megbízásából volt ott.⁴² Az 1945 elején meginduló igazoló eljárásokban is részt vett, az Ózdi Járási I. számú Igazoló Bizottság tagja volt a szakszervezet megbízásából egészen 1948-ig, függetlenül a közben történő eseményektől.⁴³

³⁹ HU-MN-BAZVL XVII-424. 3.

⁴⁰ Beri Béla feljegyzései Antalköz Józsefről. Saját gyűjtemény.

⁴¹ HU-MNL-BAZVL V. 186. a, 16. doboz.

⁴² Jenei 1966: 189, 264.

⁴³ HU-MNL-BAZVL XVII-423. 2.

Pártigazolvány Antalköz József párttitkár aláírásával 1945-ből. Forrás: Ózdi Muzeális Gyűjtemény

A helybeliek körében Antalköz ebben az időben már biztosan nagyon népszerűnek és véleményformáló személyiségnek számított.⁴⁴ Feltehetően egyszerűségével, azzal, hogy szóhasználatával, tevékenységével is azt a benyomást keltette a munkásokban, hogy egy közülük. Nevelt fia szerint tájékozott ember volt, és egyszerűen el tudta magyarázni a munkásoknak a bonyolultabb összefüggéseket, és „öblös hangjával”, beszédmódjával is különösen tudott hatni rájuk.⁴⁵ Kubinyi István, a Központi Szervezési Osztály instruktora⁴⁶ 1946-ban kelt jelentése szerint „Antalköz megbízhatóan becsületes. Ezt még az ellenségei is elismerik. De ezenkívül tele van forradalmi érzésekkel. Forrófejű ember, akin még a hathetes debreceni pártiskola sem tudott változtatni. Felszólalásai erősen baloldaliak és vonalellesesek. Állandóan a tisztakéz politikáját hirdette a régi üzemi bizottsággal, Kubancsikkal, Leniczkivel⁴⁷ és a párt vezetőséggel szemben.”⁴⁸

Baloldali gondolkodású emberként azonban meglehetősen sajátos véleménnyel, meggyőződéssel rendelkezett, magát „istenfélő kommunistának” tartotta, habár ugyan templomba rendszeresen nem járt. Emellett rendíthetetlenül ki is tartott. Ebből már 1945 elején problémája akadt az említett debreceni pártiskolán: „45-ben pártiskolára is elküldték. És ózdi vezetők voltak többen is, együtt vele, de őt hazaküldték előbb, mert az Istent nem tagadta meg. És így őt kiközösítették maguk közül. Ő mindig mondta, hogy a pártnak semmi köze a valláshoz. Ő istenfélő ember volt végig. Úgyhogy hát lehet, hogy ez nem tetszett sokaknak, ezért mellőzték mindenhol. (...) Debrecenben, azt hiszem, ott voltak pártiskolán. És ő ott is vitatkozott, hogy ő nem tagadja meg az Istent, és ugye ez nem volt összeegyeztethető.”⁴⁹ Nem volt egyedül ezzel a korabeli, kommunistává vagy szociáldemokratává lett ózdi gyári munkások között. Számos példát lehet találni

⁴⁴ Standeisky 2007: 141.

⁴⁵ Interjú Ádám Lászlóval (1942). Ózd, 2023. október 19.

⁴⁶ Az instruktorokat a párt felsőbb szervei jelölték ki, akik rendszeresen követték a gyengébb pártszervezetek munkáját, de legalább egy-egy kampány alkalmával megpróbálták azokat fellendíteni.

⁴⁷ A helyi kommunista párt vezetői, Kubancsik István és Leniczki Gyula.

⁴⁸ Kubinyi István: Jelentés az ózdi pártszervezetből. Budapest, 1946. március 23: 5. HU-MNL-OL M KS 274-11.-59.

⁴⁹ Interjú Kósik Pálnéval (1941). Ózd, 2016. október 15.

az egyéni élettörténetek elemzése alapján arra, hogy a vallásos norma és szocializáció rendjében felnőtt munkások 1945 után, kommunista párttagként sem tagadták meg vallásos hitüket, meggyőződésüket. Olyannyira nem, hogy az egyházi anyakönyvek szerint az 1950-es években is ragaszkodtak ahhoz, hogy az életforduló eseményei egyházi szertartási rend szerint történjenek meg.

Antalköz József 1945/46-ban a kommunista párt ózdi szervezetén belül ellenzékbe szorult, többen igyekeztek is őt a háttérbe szorítani. A debreceni pártiskola után nem is vállalt már pártvezetőségi szerepet, meggyőződésével, nézeteivel kilógott a sorból, nem igazodott az elvárásokhoz, a vonalhoz, az elvárt pártszerűséghez. A párton belüli pozícióharcoktól függetlenül a munkásság körében azonban továbbra is népszerű volt, ami megmutatkozott 1946 februárjában, amikor üzemi bizottsági elnököt kellett választani. Egy 1945-ben kiadott kormányrendelet⁵⁰ szerint minden 50 főnél több munkavállalóval rendelkező vállalatban létre kellett hozni az üzemi bizottságokat, melynek tagjait a munkások üzemi gyűlésen választották meg. Feladatuk a termelés és a cégvezetés ellenőrzése, utóbbiak jogainak korlátozása, valamint az érdekvédelem volt. Munkájukat a frissen megalakult szociáldemokrata és kommunista pártok – ők delegálták a tagokat is a szervezetbe –, valamint a szakszervezetek segítették⁵¹ és nyilván irányították is, ha nem feltétlenül minden esetben direkt módon. A gyárban, a gyári és a helyi közéletben nagyon fontos testületben 1946 elején a vasgyár addigi üzemi bizottságának elnöke, a kommunista párti – annak egy ideig helyi vezetőjeként tevékenykedő – Kubancsik István lemondott. Az ő helyére a hivatalos kommunista pártjelölt helyett Antalköz Józsefet választották meg.⁵²

1946. február 22-én, késő este, az ülésről hazafelé tartva, az Akácos úton azonban Antalközt homokszákkal hátulról leütötték, aki ekkor súlyos agyrázkódást szenvedett, és elvesztette eszméletét. Másnap reggel 7 órakor találták meg őt csak az úton⁵³ vérbe fagyva, majd ezután kórházba vitték.⁵⁴ A gyári szirénát is megszólaltatták, így az üzemben hamar elterjedt a híre a történeteknek, és ekkor erős zúgolódás kezdődött. A gyárból spontán népgyűlésre indultak meg a munkások a gyár előtti térre – stangákat,⁵⁵ míg mások vasdorongokat és ütőszerszámokat vettek magukhoz. Tömegek,

⁵⁰ Az iparügyi miniszter 1945. évi 50.100. Ip. M, számú rendelete az üzemi bizottságokról 332-336. *Magyarországi Rendeletek Tára*. 1945. (79.) IV-VI. Budapest, 1946.

⁵¹ Apor 2021: 141-143.

⁵² Az Ózdi Vas- és Acélgyárban 1946. február 22-én megtartott Üzemi Bizottsági választás jegyzőkönyve. Közli: Szilágyi Gábor: Iratok a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű üzemi bizottságainak történetéhez 1945-1946-ban / 285-310. o. Levéltári Közlemények, 31. (1960) Levéltári Közlemények, 31. (1960)

⁵³ Nyilas orvtámadás Ózdon. *Népszava*, 1946. február 27: 1-2.

⁵⁴ Mi történt Ózdon? *Haladás*, 1946. március 7: 3.

⁵⁵ A stanga nagyméretű feszítővas. Interjú Elek Zoltánnal (1922). Ózd, 2015. június 14.

a beszámolók szerint több ezren⁵⁶ vonultak ki a Magyar Kommunista Párt ózdi székháza elé, ami a gyár kapujától nem messze volt, és ott a merénylők kiadását követelték. A pártvezetés nyugtatni próbálta az embereket, és igyekeztek őket rábeszélni arra, hogy térjenek vissza munkájukhoz – ez azonban eredménytelen maradt.⁵⁷ Csupán annyit tudtak elérni, hogy a kohószemélyzet visszamenjen dolgozni, hiszen az ő munkájuk a gyár folyamatos működése miatt kulcsfontosságú volt. Az összesereglett emberek azt követelték, hogy a rendőrség tartson azonnal vizsgálatot, hallgassa ki az előző napi vezetőségi ülés résztvevőit – még hozzá előttük. Olyan kijelentések is elhangzottak, hogy Antalköz állapotáért az őt ellátó dr. Fekete Zoltán inspekciós orvos felel, aki a sebesült nyugalma érdekében nem engedett be hozzá látogatót, és a kihallgatás ellen is tiltakozott. Antalközt egyébként mégis megkérdezték a hatóságok, és csupán annyit tudott mondani, hogy két magas férfi követte, és közülük az egyik fejbe vágta. Mondatai után ismét elvesztette eszméletét.⁵⁸

Antalköz József lánya így emlékezett vissza később az eseményekre: „Egyszer, mikor jött haza, hát hátulról leütötték homokzsákkal, úgyhogy alig tudták az életét megmenteni. Sokáig kórházban volt. (...) Oda jártunk. Én is emlékszem, mint kisgyerekek, hogy jártunk oda. Apácák voltak, és kaptunk zsömlét, hát ezért olyan emlékezetes. (...) Utána felépült szépen.”⁵⁹

A rendőrséget Antalköz bántalmazása után már szombat hajnalban „fellármázták, és még hajnalban razzia vette kezdetét”, aminek nem lett meg az eredménye.⁶⁰ Az események kivizsgálására Várkonyi László rendőr főhadnagyot jelölték ki, aki a gyűlésről tudomást szerezve kiszállt a helyszínre, és a tömeget nyugtatni próbálta. Elmondta, hogy folyik a nyomozás hajnal óta az elkövetők ellen, ezért mindent elkövetnek, és kérte őket, hogy vegyék fel a munkát.⁶¹ Beszéde közben egyszer egy fiatalember a rendőr származására utalva bekiabálta: Ne pofázz, zsidó! A tiszt az emberek közé ugrott, és megpróbálta az illetőt kiemelni, de a tömeg bezárult mögötte, és ahelyett, hogy eljutott volna hozzá, őt vették körül felfegyverzett személyek, és lökdösni, bántalmazni kezdték. A kommunista párt egyik vezetője, Sarkadi István ekkor érkezett a helyszínre, és oda tudott furakodni, valamint még néhány párttag testével védte meg, így tudtak csak az Olvasó Egyletbe menekülni.⁶²

---

⁵⁶ Apor 2021: 57; Jegyzőkönyv. Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, Központi szervek, Magyar Izraeliták Országos Irodája iratai, TC/34. doboz.

⁵⁷ Jegyzőkönyv. Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, Központi szervek, Magyar Izraeliták Országos Irodája iratai, TC/34. doboz.

⁵⁸ Mi történt Ózdon? Haladás, 1946. március 7: 3.

⁵⁹ Interjú Kósik Pálnéval (1941). Ózd, 2016. október 15.

⁶⁰ Mi történt Ózdon? Haladás, 1946. március 7: 3.

⁶¹ Jegyzőkönyv. Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, Központi szervek, Magyar Izraeliták Országos Irodája iratai, TC/34. doboz.

⁶² Mi történt Ózdon? Haladás, 1946. március 7: 3.

Az antiszemita jelszavak hatására mintegy háromszáz fő megrohamozta a zsinagógát, ahol épp istentisztelet folyt,⁶³ majd feldúlták Ózd kereskedelmi negyedének, a Gyújtónak az izraelita vallásúak tulajdonában lévő üzleteit.⁶⁴ Több zsidó személyt bántalmaztak is. Révai József kommunista politikus aznapra tervezett ózdi útja az események hatására maradt el. A pogrom elkövetőinek felelősségre vonása azonban az eddigi adatok szerint nehézkesen haladt, amiben szerepet játszhatott, hogy ez nem szolgálta a kommunista párt érdekeit, akik kézi vezérrelssel irányították a helyi rendőrséget is. A koncentrációs táborokból és a munkaszolgálatból csekély számban hazatérő helyi zsidóság is úgy érezte, hogy nem tettek meg mindent az ügy kivizsgálásáért, számos család a holokauszt után alig egy évvel történt trauma hatására ekkoriban el is költözött a településről.⁶⁵

Hogyan kerültek 1946 februárjában egy kommunista vezető melletti tüntetésbe antiszemita hangok? Egy visszaemlékezés szerint az indulatok kiváltásához hozzájárult az is, hogy míg a hazatért izraeliták segílyt kaptak, addig a gyári dolgozók és családtagjaik pedig nem, és a nagyon rossz élelmelési körülmények az indulatokat felkorbácsolták; amit az egyik magyar zsidó kereskedő állítólag úgy kommentált, hogy a munkások ezt érdemlik.⁶⁶ Néhány korabeli sajtócikk szerint a bujtotatók többsége egykori nyilas párttag volt.⁶⁷ Ezt azonban más források nem támasztják alá, a népbírósi, népügyészeti és igazoló bizottsági iratokban a pogrommal kapcsolatban felmerült személyek közül senki sem szerepel korábbi nyilaskeresztes párttagként vagy szimpatizánsként. Oszip István, a megye akkori főispánja a Magyar Kommunista Párt Központi Vezetőségének 1946. augusztus 2-i ülésén hozzászólásában Antalközről is azt mondta, hogy nyilas volt, amit azonban jelenleg más tények nem támasztanak alá.⁶⁸ A nyilaskeresztes múltra vonatkozó szavakat a pogromról készült pártjelentésekben viszont aláhúzták, és egy ismeretlen személy odaírta megjegyzésként, hogy hazugság. Révai József is ezt jelentette ki – szerinte azért jöhettek elő a felszínre ezek a zsidóellenes megnyilvánulások, mert a helyi pártvezetés nem állt élére a tömegnek, hanem azt az Antalközzel való nézetkülönbsége miatt csitítani akarta. Úgy látta, hogy Antalköz „*régi munkásmozgalmi ember, régi szervezett munkás, fanatikus baloldali, szó sem lehet róla, hogy nyilas kapcsolatai lennének... a legnépszerűbb munkásvezető Ózdon*”.⁶⁹

⁶³ Jegyzőkönyv. Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, Központi szervek, Magyar Izraeliták Országos Irodája iratai, TC/34. doboz.

⁶⁴ Interjú Hangonyi Lajosnéval (1936). Ózd, 2015. július 15.

⁶⁵ Lásd bővebben: Nagy 2023: 164–179.

⁶⁶ Barnóczki Bélánét 17 évesen Ózdra telepítették át, ahol az átmeneti szállásként szolgáló úgynevezett „Kovács-udvarban” szemtanúja volt a pogromnak. Barnóczki Béláné visszaemlékezése. Rögzítette: Kovács Katalin. Ózd, 2014.

⁶⁷ Negyvenhat tüntetőt tartóztattak le eddig Ózdon. Miskolci Hírlap, 1946. február 27: 3.

⁶⁸ A miskolci pogrom – ahogyan Rákosiék látták. Társadalmi Szemle, 1990. 11. 84.

⁶⁹ Standsky 1992: 293.

Kik üthették le Antalközt? Állítása és a nyomozás adatai szerint személyes haragosai nem voltak.⁷⁰ 1946. március 23-án Kubinyi, aki a történetek vizsgálatára Ózdra helyezett Kecskés őrnagy ideérkezése után maga is bekapcsolódott a nyomozásba, és ketten naponta többször megbeszélték a nyomozás állását (ez önmagában is mutatja a kommunista párt befolyását a rendőri szervek munkájára), azt írja, hogy az elkövetők hárman voltak: Kanyó Bertalan,⁷¹ Balogh Pál és egy Varga nevezetű személy. Kanyóról tudni, hogy 14 hónapos vizsgálati fogságba is helyezték az események után. Ekkoriban ő is a kommunista párt tagja volt. A népbírószági, népügyészégi iratokból látható, hogy aktívan részt vett a terhelő tanúvallomások megtételében.⁷² Kubinyi István szerint Kanyó, Balogh és Varga csak a végrehajtok lehettek, míg az értelmi szerző a kommunista párt ellenzékének egyik vezetője, Pál Károly volt, akit később szintén letartóztattak.⁷³

Antalköz József a következő években fokozatosan háttérbe szorult a helyi politikában, de továbbra is tagja maradt az igazoló bizottságnak és a helyi képviselő-testületnek is.⁷⁴ 1948-ban az akkor létrejött Magyar Dolgozók Pártjának is tagja lett. Nemsokára azonban még nehezebb évek következtek számára. 1949. február 16-án kizárták a pártból, mint titóista- nacionalista elhajlót, október 5-én pedig internálták Kistarcsára, majd onnan Recskre. A politikai kegyvesztés oka a különböző források szerint az volt, hogy Antalköz nem hitte el, hogy Rajk László bűnös, ítélete igazságos. S ennek a meggyőződésének hangot is adott. Három és fél év internálás után szabadult, s kisebb kitéréssel tért vissza Ózdra, Somsálybányára ment dolgozni, majd innen került ismét vissza a közéletbe, az 1956-os forradalom napjaiban.

Ózdon a forradalmi események egy-két napos késéssel követték a budapesti történéseket.⁷⁵ Október 25-én délután 5 órakor a városi DISZ-bizottság a Liszt Ferenc Művelődési Házban tartott ülést, amelyen hárompontos követelést fogalmaztak meg, ezután pedig felvonulás következett. Még aznap éjjel, 11 óra után a megyei pártbizottság küldöttje jelent meg az Ózdi Kohászati Üzemeknél, és üzemi munkástanács megalakítását kezdeményezte. A megyei küldött utasítására gyűlést hívtak össze, ahol Horváth Károly gyárigazgató mondott beszédet, majd az éjjeles műszakosok küldöttjeiből megalakították a munkástanácsot; a tagjai zömmel párttagok és -vezetők voltak.

⁷⁰ Tömpe András: Az ózdi események, 1946. március 5: 2. HU-MNL-OL M KS 274-11.-59.

⁷¹ Kanyó Bertalan (1903–1957) az ózdi kohászat tűzálló téglagyárának a segédmunkása, az 1956-os forradalmi események résztvevője, akit a lincselés kapcsán perbe fogtak, halálra ítélték, és 1957. április 27-én kivégeztek.

⁷² HU-MNL-BAZVL XXV. 4., XXV. 6., Gyilkosság. Rendőrségi jelentés Ózdról. Észak-Magyarország, 1957. január 2: 5.

⁷³ Kubinyi István: Jelentés az ózdi pártszervezetből. Budapest, 1946. március 23: 3. HU-MNL-OL M KS 274-11.-59.

⁷⁴ HU-MNL-BAZVL V. 186. 102. doboz.

⁷⁵ Az ózdi 1956-os eseményekről lásd bővebben: Nagy 2017: 95–122.

Október 26-án reggel az éjjel megalakított munkástanács vezetői a gyár kultúrtermének erkélyéről ismertették a munkástanács tagjainak névsorát. A hírre odaérkező munkások azonban ekkor erőteljesen kifogásolták a párt- és állami vezetők tagságát, és helyettük olyan személyeket követeltek, akik a forradalom előtt ártatlanul üldöztetést, börtönbüntetést szenvedtek. Így többek között az ártatlanul internált Antalköz József beválasztását is sürgették.

Antalköz József beszél a tömeghez.

Forrás: Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára

Antalköz éppen akkor ért haza a munkából, mikor egy 25-27 fős csoport ment a lakására azzal a kéréssel, hogy menjen el és szólaljon fel a spontán gyűlésen, mivel ő le tudja csillapítani az egyre radikálisabbá váló tömeget. Először vonakodott ezt elvállalni, majd miután a küldöttség hajthatatlannak bizonyult, mégis elindult, hogy beszéljen az emberekhez.⁷⁶ Antalköz a Szénbányászati Tröszt, helyi nevén a Nagyiroda, erkélyén elmondott beszédében hangsúlyozta, hogy „*ő kommunistának érzi magát, és a sztrájk ellen van. Ha így megfelel, akkor vállalja a munkástanácscon belüli tisztséget*”.⁷⁷ Ez a kijelentés azonban megosztotta a tömeget: egyesekben ellenérzést váltott ki, a többség azonban végül kiállt mellette. Ezután a munkástanácsot kibővítették a nappali dolgozók küldöttjeivel. Az éjjel megválasztott tagok egy-két személy kivételével – akik a gyűlés hatására lemondtak – továbbra is tagok maradtak; távozott a gyár igazgatója,

⁷⁶ HU-MNL-BAZVL XXV. 21/b. 808/1957.

⁷⁷ HU-MNL-BAZVL XXV. 21/b. 808/1957.

a pártbizottság vezetője és a szakszervezet elnöke is. A választáson a testület elnökévé Antalköz Józsefet választották.⁷⁸ A gyűlés befejeztével a pártbizottság és a munkástanács megállapodása alapján a gyár körül tüntető felvonulást tartottak, ahol ismét a felszínre törtek az indulatok. A kedélyeket ismét Antalköz József nyugtatta meg fellépésével és beszédével.⁷⁹

Másnap reggel a munkástanács értekezletet tartott, ahol Bohák Márton rendőr százados tájékoztatást adott arról, hogy a rendőrkapitányságon több, fiatalokból álló csoport járt, akik fegyvert követeltek, és kérte a munkástanácsot, hogy erősítsék meg a rendőrséget. Antalköz nem értett egyet a fegyverszerzési akcióval és azzal, hogy azokkal Budapestre menjenek harcolni. Lánya emlékei szerint, ahogy tudta, megpróbálta megakadályozni azt:

„És apukám még a buszba be volt hajolva, úgy fogtam a lábát, hogy ne hogy elvigye a busz, mert a motor járt. És ők mennek. Könyörgött apu, hogy ne menjetek, ne menjetek, semmi értelme, hogy az életeteket kockára teszitek. Mert már akkor elég rossz volt a helyzet. És csak elmentek a busszal a fiatalok.”⁸⁰

Október 29-én a település hangosbemondója bemondta, hogy *„a rendőrök fellázdak, minden nemzetőr menjen a rendőrségre”*, majd azt, hogy *„a rendőrök kitortek a rendőrség épületéből és a gyár felé haladnak”*.⁸¹ Kiderült nemsokára azonban, hogy ez csak egy álhír volt, ami néhány órával később tragikus következményekkel járt. A hamar összeseregglő felbőszült tömeg először a rendőrség elé sietett, majd az utcán csoportokba verődve, a járókelőket igazoltatva kereste a rendőröket és az államvédelmiseket, lakásaikat pedig közben feldúlták. Horning Ferenc ügyészségi nyomozó épp miskolci szolgálati helyére indult, amikor igazoltatták. Ahogy megtalálták nála szolgálati fegyverét, többen *„Ávós! Ezt agyon kell ütni!”* felkiáltással megragadták és ütlegetni kezdtek. Néhányan azonban, hogy megmentsék a már több sebből vérző ügyész életét, javasolták, hogy vigyék a munkástanácsra – az egykori Tiszti Kaszinó épületébe, ami 1945 előtt a gyári tisztviselők kulturális központja volt, majd később a Magyar Kommunista Párt székháza –, hogy ott vizsgálják ki az ügyet. Végül két nemzetőr bekísérte Horningot az épületbe, és jelentették az ott lévő Antalköz József munkástanácselnöknek, hogy fegyvert találtak nála. Horning ekkor már csupa vér volt, arca pedig felismerhetetlenné vált a bántalmazás miatt. Az épületet ekkorra nagyon szoros „embergyűrű” vette körül, kimenekíteni őt onnan sehogy sem lehetett. A tömeg közben egyre radikálisabbá vált, és egyre határozottabban követelte a nyomozó kiadását. Antalköz később úgy emlékezett vissza erre a helyzetre, hogy a *„legszomorúbb az volt a helyzetben, hogy a hőzöngők túlsúlyban párttagok voltak. (...) Láttam, hogy*

⁷⁸ Kun 1977: 265.

⁷⁹ MNL BAZML XXV. 21/b. 808/1957.

⁸⁰ Interjú Kósik Pálnéval (1941). Ózd, 2016. október 15.

⁸¹ Kis 2010: 8.

*elveszett itt, Ózdon minden, hisz éppen azok, akiknek jó példával kellett volna elöl járni, azok biztatták a népet, azok csinálták a legnagyobb hőzöngést. Már a szovjet emlékmű ledöntésében is párttagok vitték a vezető szerepet. Örületes helyzet volt ez akkor.*⁸²

Antalköz megpróbálta csillapítani a többezres háborgó tömeget, s megígérte, hogy forradalmi munkásbíróság fogja kivizsgálni az ügyet, és szinte könyörgött, hogy Horningot hagyják békén, és „*utcai ítéletet nem szabad tartani*”.⁸³ Az embereket ekkor azonban már nem lehetett megnyugtatni, őrjöngve követelték Horning kiadását. Antalközt pedig megfenyegették, hogyha nem adja ki az ügyészt, őt is agyon fogják verni. Ekkor egy gyermek jelent meg azzal, hogy Horning rálőtt az apjára, és ezt a tömeg előtt is megismételte az erkélyről. Ahogy Antalköz fogalmazott a későbbi tárgyaláson: „*Erre már a tömeget nem volt hatalom, ami visszatartotta volna*.”⁸⁴ Már Antalköz sem tudott ellenállni, és ki kellett adnia a tömegnek Horningot. Erre az emberek megrohanták és súlyosan bántalmazták őt, majd lábára szíjat kötöttek, hogy elhúzzák a gyárba, és bedobják őt a Martin-kemencébe. A nyomozót az I. számú kapun behúzták a gyárba, ott azonban nem engedték tovább őket, ezért a munkástanács székháza előtti térre vonszolták, s ott lábánál fogva felakasztották egy gesztenyefára. Később még két másik személyt, Horváth József ÁVH-hadnagyot és Cs. Nagy Zsigmond rendőr századost, nyomozót is szintén meglincselte a tömeg, és Horning mellé akasztotta fel, szintén fejjel lefelé.⁸⁵

A drámai események után a forradalom további napjaiban a munkástanácsnak sikerült a rendet helyreállítania és fenntartania. Október 29-án megválasztották a munkástanács 13 tagú elnökségét, az elnök továbbra is Antalköz József maradt. A munkástanács gondoskodott a sajtó újjászervezéséről is: az Ózdi Vasas és az Ózdi Bányász újságok összevonásával november 1-jén új sajtóterméket alapítottak Szabad Ózd néven. Főszerkesztőjének a hangos híradót vezető Szakács Albertet tették meg.

November 4-én az újra megérkező szovjet megszálló csapatokkal szemben a helyi nemzetőrség nem tanúsított fegyveres ellenállást, viszont a gyári munkások határozatlan ideig tartó sztrájkot hirdettek. November 19-én este az Ózdi Kohászati Üzemek és az Ózdi Szénbányászati Tröszt közös küldöttsége, köztük Antalköz, elutazott a megyei munkástanács ülésére Miskolcra. A tanácskozás után hazaindultak, de Miskolcon, a Szentpéteri kapuban letartóztatták őket. A hír másnap reggelre gyorsan elterjedt, s a munkásság az ózdi munkástanács határozata ellenére kijelentette: amennyiben még délelőtt nem engedik vezetőiket szabadon, teljesen leáll a gyár. Az elfogott vezetőket végül november 23-án engedték el, miután a lefolytatott vizsgálat igazolta, hogy

⁸² HU-MNL-BAZVL XXV. 21/b. 808/1957.

⁸³ HU-MNL-BAZVL XXV. 21/b. 808/1957.

⁸⁴ HU-MNL-BAZVL XXV. 21/b. 808/1957.

⁸⁵ HU-MNL-BAZVL XXV. 21/b. 808/1957.

az ellenük emelt vádak alaptalanok voltak.⁸⁶ Közben a munkástanács intézkedéseinek hatására megkezdődött a gyárban a munka, a teljes körű termelés beindítása azonban január elejéig várattott magára.⁸⁷

1957. január 3-án választották meg az Ózdi Kohászati Üzemek végleges munkástanácsát és 13 tagú elnökségét, elnöke Antalköz József maradt, aki egyúttal a gyár MSZMP üzemi intézőbizottságának is elnöke lett. A munkástanács formálisan 1957 márciusáig működött, szerepe azonban ekkor már nem hasonlítható a forradalom alatti tevékenységéhez. A kibontakozó, „szeszélyesen szisztematikus” megtorlás viszonyai között a munkástanács elvesztette politikai jelentőségét, és formális szervezetté vált.

A forradalom ózdi vezetőjét, Antalköz Józsefet eleinte úgy tűnt, nem érheti bántódás, hiszen az MSZMP gyári vezetője is volt, aki 1957 februárjában tagja lett a kommunista párt városi szervezőbizottságának is. A forradalom alatti tevékenysége, illetve a Rákosi-rendszer alatti internálása, pártból való kizárása miatt viszont 1957/58-ban a különböző hatalmi szinteken – gyár, város, megye – foglalkoztak ügyével. A különböző pártvezetőségi szinteken heves viták folytak személyének és tevékenységének a megítéléséről. A megyei pártbizottság 1957 júliusában rehabilitálta, a városi pártvezetőkben azonban továbbra is megmaradt a vele szembeni ellenérzés. Revizionistának tartották őt, úgy gondolták, hogy benne „összekeveredett az idealista és a materialista világnézet, szavakban, frázisokban kommunista, de tetteiben jobboldali”.⁸⁸ Bár épp csak hogy rehabilitálták, és megerősítették párttagságát, amikor 1957. július 12-én ismét letartóztatták. Kezdetben bíróság elé akarták állítani, de szeptember 3-án szabadlábra helyezték.⁸⁹ Nyilvánvalóan elkülönítették az ügyét az 1956-os forradalom többi ózdi résztvevőjétől, vezetőjétől. Szabadulásakor, 1957 szeptemberében rendőri figyelmeztetésben részesült, és közölték vele a határozatot, hogy Ózdra nem térhet vissza dolgozni. 1957/58-ban a különböző párt dokumentumok tanúsága szerint még erősen küzdött önmagáért és az igazáért, váltakozó sikerrel.

Ezután azonban fokozatosan feladta a közéleti aktivitását, és meghatározó szereplőként már nem jelent meg többé a gyári és lokális szintű közéletben. 1962-ben egy hálózati jelentésben, egy magánbeszélgetést lejegyezve Antalköz is említésre került, ahol ezt mondják róla a beszélgető felek: „Antalköz József volt az egyetlen igazi kommunista, akit ismertem a Finomban,⁹⁰ de őt is lecsukták, leütötték, megkínózták (...) Antalköz Józsi bácsi nagy politikus, de ő nem teljesen így képzelte el a demokráciát.” Majd az ügynök hozzátette: „Most inkább visszavonul, ha esetenként valami probléma

⁸⁶ Kis 2006: 150.

⁸⁷ HU-MNL-BAZVL XXXV/1. 1. f. 1/2. ó. e.

⁸⁸ Miről beszélnek az ózdi kommunisták? Észak- Magyarország, 1957. augusztus 1.

⁸⁹ HU-MNL-BAZVL XXXV/1. 1. f. 455. dob. Tájékoztatás Antalköz József ózdi lakos levelével kapcsolatban. 1958. jún. 3.

⁹⁰ A Finomhengermű rövidített köznyelvi megnevezése Ózdon.

felvetődik. Ez a tényt magam is tapasztaltam, amikor sakkozni voltunk, egyszer is kérték az igazolványokat (látogatási igazolványokra gondolok), a társaság zúgolódott, egyesek hangos megjegyzéseket tettek. Antalköz Józsi bácsi csak mosolygott. Azt bizonyítja az a tény is, amikor a múltkor feltettem neki a kérdést, hogy mit szól az igazgató és a párttitkár leváltásához? Nem fűzött hozzá kommentárt. Munkatársai szeretik, megbecsülik.”⁹¹Az MSZMP tagja, baloldali érzelmű maradt ugyan, a családi emlékezet szerint követte a politikai történéseket, de valószínűleg az őt ért sérelmek miatt is többé nem fejtette ki nyilvánosan a nézeteit.⁹²

A politikai aktivitás sajátosságai egy 20. századi nem szokványos munkás politikus életében

Antalköz József élete, pályája és politikai pályafutása számos vonatkozásban nem szokványos, néha egészen rendhagyó, hiszen egy olyan hívő és baloldali/kommunista ember volt, aki elsősorban a saját megérzéseit, értékeit, választásait követte, és rendszerint nem igazodott a hivatalos elvárásokhoz, sőt többször szembe is került azokkal.

Egy olyan közösségben nőtt fel Sajóvárkonyon, ahol nyilván követték a késő dualizmus kori hagyományos társadalmi értékeket – vallásosság, tekintélytisztelet, erős társadalmi hierarchia –, de a fokozatosan gyári munkássá szocializálódó helyi társadalomban volt némi fogékonyság a baloldali eszmék iránt is.

A paraszti és munkás felmenőkkel rendelkező Antalköz családban ennek megfelelően elég erős lehetett a vallásos/hitbéli kötődés, ahogyan ifj. Antalköz József esetében is látjuk/láthatjuk, de ez önmagában még nem zárta ki teljesen a baloldali politikai érdeklődést, a kötődés kialakulását. Ha a motivációkat keressük, és megpróbáljuk végiggondolni, akkor nyilván nem lehet figyelmen kívül hagyni az apja fogságba esése, majd halála miatt bekövetkezett féltávaságot. A földeken végzett gyermekmunka, a gyári tanonc- és inasévek alávetett társadalmi helyzete is erősíthette benne a fogékonyságot a kiszolgáltatottsággal szembeni védekezés gondolata iránt, léthelyzetével szemben. Feltételezhetően nem önmagában a gyári közeg formálta – baloldali vagy annak tartott – politikai, közügyek iránti érdeklődését. Ebben az istenhitnek éppen úgy szerepe lehetett, mint a társadalmi-közösségi felelősségérzetnek. A katolikus családi háttér, elkötelezettség, a református hívő ember léte és a szocialisztikus-kommunista gondolkodás az ő esetében nem zárta ki egymást. Olyannyira nem, hogy édesanyja először a baptista, majd az 1940-es években a helyi, éppen megszerveződő pünkösdi

⁹¹ ÁBTL 3.1.2. - M-18811/1

⁹² Interjú Kósik Pálnéval (1941). Ózd, 2016. október 15.

közösség tagja volt.⁹³ Meg kell jegyezni azt is, hogy a vallásosság és a társadalmi egyenlőtlenségek mérséklését is magában foglaló szocialisztikus, baloldali gondolkodásmód viszonylag gyakran összeért, nem zárta ki egymást a 20. század első felében egyes munkáscsoportok gondolkodásában. Antalköz József gyakorlatilag ehhez hasonló álláspontot jelenített meg gyári munkásként a mindennapokban és karizmatikus adottságokkal rendelkező politizáló munkásként közéleti szerepvállalásai során is.

Antalköz József 1945 előtti politikai, közéleti pályafutásáról még nem áll rendelkezésre elegendő, részletes információ. Nem látható és értelmezhető teljes bizonyossággal az ő formális, intézményekhez, szervezetekhez is egyértelműen kapcsolható baloldalisága. Viszonylagos intézményen kívüliségére a megkésett olvasó egyleti tagsága és az egyletbéli hiányzó közéleti szereplése is utal, illetve az, hogy 1934-től kimaradt a már egyre inkább gyengülő helyi szociáldemokrata pártból is. Azt, hogy valóban közel került-e a szélsőjobbhoz az 1940-es években, a jelenleg rendelkezésre álló források alapján még nem lehet egyértelműen eldönteni.

Az viszont egyértelműen látható és dokumentálható, hogy az 1944/45 és az 1956/57 közötti bő évtizedben volt a legaktívabb közszereplő. Ezt követően fokozatosan háttérbe szorították/visszavonult a gyári és a helyi politikából, közéletből. Politikai pályájának voltak felívelő szakaszai. 1944/45-től kezdve valahogyan mindig ott volt az események sűrűjében, amikor történt valami. Meghatározó szereplője volt annak a politikai átmenetnek, ami a kommunisták térnyerését hozta magával a politikailag 1944/45 előtt inkább közömbösített Ózdon. Az 1946-os, a zsidóellenes megmozdulássá alakuló politikai tüntetés kapcsán is sajátos módon érintett szereplő, mint a feszültséget kiváltó „politikai merénylet” áldozata. 1948/49 után az internálása miatt háttérbe szorult, az általa is létrehozott rendszer áldozata lett. Későbbi politikai aktivitása arra utal, hogy az internálás éveiben sem került szembe önmagával, annak ellenére sem, hogy bizonyára végig gondolta, kik fosztották meg nemcsak a párttagságától, hanem a szabadságától, és a szabadulása után azt is, hogy kik és miért vették el tőle a családját és a gyermekeit. Azt, hogy ezen megpróbáltatások ellenére sem került szembe a Rákosi-korszak kommunista politikájával, talán szabálytalan, vallásos baloldalisága magyarázhatja meg leginkább.

1956-ban tért vissza a közéletbe, mint a gyári munkástanács többször is újraválasztott elnöke, aki ekkor viszont többször is hangsúlyozta kommunistaságát, és a megalakuló MSZMP-nek is tagja és a gyári szervezet egyik vezetője lett. Sajátos módon azon kevés nagyüzemi munkástanácsi vezető közé tartozott, akiket nem ítélték hosszú börtönbüntetésre 1956-os politikai szerepvállalásuk miatt, nem kapcsolták

---

⁹³ Bozóné Csernus 2014 <https://punkosd.ma.ptf.hu/egyhaziertoenelem/2014-2/bozone-csernus-emoke-az-1940-es-evok-magyarorszagi-puenkoesdi-ebredesi-mozgalmanak-hatasa-az-ozdi-gyueleket-megalakulasara-es-első-évtizedeire>. Utolsó letöltés: 2023. október 29.

össze a személyét az 1956-os ózdi lincseléssel sem. Sőt, némi huzavona után rehabilitálták a Rákosi-korszakban elszenvedett internálása és elvesztett párttagsága miatt is. Ha arra a kérdésre keressük a választ, vajon miért nem ítélték el 1956-os politikai szerepvállalásáért, akkor erre több részleges magyarázat adható. Ebben lehetett némi szerepe annak, hogy olyan közismert személyiség volt, akitől, éppen karizmatikus befolyása miatt tartottak a helyi vezetők, ezért tartózkodtak a túl szigorú büntetéstől. Az is elképzelhető, hogy a megtorlás szeszélyes szisztematikusága okán, csak minimális megtorlás érte, két rövidebb letartóztatás és az Ózdról történő átmeneti eltávolítás, távollattartás formájában. Valamilyen hatalmi dilemma biztosan meghúzódhatott a háttérben, mert 1957 folyamán Antalköz József megítélése, a vele kapcsolatos kérdések állandó napirendi pontjai voltak a gyári, a városi és a megyei pártvezetők értekezleteinek. A Kádár-korszakban kommunista veteránként tartották nyilván, haláláig az MSZMP tagja volt, habár többé nem adott nyilvánosan hangot politikai elképzeléseinek.

Ha a bevezetőben megfogalmazott kérdésekre adható válaszokat próbáljuk meg összegezni, akkor azt látjuk, hogy Antalköz József egy olyan, meglehetősen öntörvényű, politizáló munkás volt a 20. századi ózdi vasgyári és helyi társadalomban, aki habár volt rá esélye és lehetősége, mégsem lett sem káder, sem hivatásos politikus. Nem használta ki a politikai szerepvállalás által kínálkozó társadalmi mobilitási lehetőségeket. Politizált az események sodrában, saját lelkiismeretét követve, aktív résztvevője volt az 1944/45–1948/49 közötti és az 1956/57-es évek gyári és helyi közéletének. Alkalmazkodott a kommunista rendszerhez, és szembe is került vele, de semmiképpen sem tekinthető a rendszer alárendelt közszereplőjének. Sajátos, baloldali gondolkodású ember volt/lehetett, akinek a magatartása, gondolkodásmódja, politikai viselkedése nem igazán illeszkedett az államszocialista rendszer kommunista politikájának és ideológiájának a kliséibe.

Antalköz József, a 20. századi ózdi gyári társadalom egyik különös munkás politikusa nem érte meg a rendszerváltást. 1991-ben, több egykori 1956-os társához hasonlóan Ózd városa posztumusz díszpolgárrá avatta – a kitüntetését özvegye vette át.⁹⁴ Azt a teret, ahol egykor a szovjet emlékmű állt, és ahol kétszer is összegyűltek az emberek, amikor az erkélyről beszélt hozzájuk, Antalköz József térnek nevezték el. Napjainkban itt található a forradalom és szabadságharc két ózdi emlékműve, ahol az évfordulókon megemlékeznek az 1956-os helyi eseményekről és annak szereplőiről.

⁹⁴ Posthumus díszpolgári címet Ózdon, Észak-Magyarország, 1991. október 24: 3.

FORRÁSOK

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

3.1.2. - M-18811/1

O-15988/a Volt fasiszta és jobboldali pártok

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

M KS 274-11.-59. Az ózdi tüntetéssel kapcsolatos iratok, 1946. február 23.–május, 1947. április 8., 1946-1947

Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Levéltára (HU-MNL-BAZVL)

HU-MNL-BAZVL V. 186. a, 16, 102. doboz Ózd nagyközség iratai

HU-MNL-BAZVL XXXV/1. 1. f. 1/2. ö.e. Jegyzőkönyv a Megyei Pártbizottság 1957. április 26-i üléséről.

HU-MNL-BAZVL XXV. 21/b. 808/1957. Török István és tsai

HU-MNL-BAZVL XXV. 4. A Miskolci Népbíróság iratai

HU-MNL-BAZVL XXV. 6. A Miskolci Népügyészség iratai

HU-MNL-BAZVL XVII-423. 2. Az Ózdi Járási I. számú Igazoló Bizottság iratai

HU-MNL-BAZVL XXXIII. 1. 372-375. doboz. Ózd-Sajóvárkony születési, házassági és halotti anyakönyvei

HU-MNL-BAZVL XXXIII. 1. a, 725-733. kötet, Ózd születési anyakönyvei 1935–1954

HU-MNL-BAZVL XXXIII. 1. a, 1166. kötet. Bolyok házassági anyakönyve, 1927–1939

Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár (MZSML)

Jegyzőkönyv. Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, Központi szervek, Magyar Izraeliták Országos Irodája iratai, TC/34. doboz

Barnóczki Béláné 2014: *Barnóczki Béláné visszaemlékezése.* (Rögzítette: Kovács Katalin) Ózd

Beri Béla: *Beri Béla feljegyzései Antalköz Józsefről.* Saját gyűjtemény.

Kis József 2010: *Munkások a munkáshatalom ellen. 1956 ózdi eseményei.* Kézirat. Alsószolca.

Interjú Ádám Lászlóval (1942). Ózd, 2023. október 19. (Készítette: Nagy Péter)

Interjú Elek Zoltánnal (1922). Ózd, 2015. június 14. (Készítette: Nagy Péter)

Interjú Hangonyi Lajosnéval (1936). Ózd, 2015. július 15. (Készítette: Nagy Péter)

Interjú Kósik Pálnéval (1941). Ózd, 2016. október 15., 2023. október 14. (Készítette: Nagy Péter)

HIVATKOZOTT IRODALOM

- A miskolci pogrom – ahogyan Rákosiék látták. *Társadalmi Szemle* (45) 1990. 11. 78–86.
- Apor Péter 2021: *Forradalom a hátsó udvarban. Tömegerőszak, antiszemitizmus és politikai átalakulás a második világháború utáni Magyarországon, 1945–1946*. Budapest.
- Az iparügyi miniszter 1945. évi 50.100. Ip. M, számú rendelete az üzemi bizottságokról 332–336. *Magyarországi Rendeletek Tára*. 1945. (79.) IV–VI. Budapest, 1946.
- Bozóné Csernus Emőke 2014: Az 1940 éves magyarországi pünkösdi ébredési mozgalomnak hatása az ózdi gyülekezet megalakulására és első évtizedeire. *Pünkösdi.ma* 2. 37–41. <https://punkosd.ma.ptf.hu/egyhaziertoertenelem/2014-2/bozone-csernus-emoke-az-1940-es-ek-magyarorszag-i-puenkoesdi-ebredesi-mozgalmanak-hatasa-az-ozdi-gyulekezet-megalakulasara-es-első-évtizedeire>. Utolsó letöltés: 2023. október 29.
- Dobosy László 1982: *Az Ózdi járás 40 településének ragadványnevei*. (Magyar Személynévi Adattárak 44.) Budapest.
- Gyilkosság. Rendőrségi jelentés Ózdról. Észak-Magyarország 1957. január 2. 5.
- Holtnak nyilvánítás. *A Budapesti Közlöny Hivatalos Értesítője* 1924. május 31. 6.
- Horváth J. András 2010: Lesz-e múltad Kovács János? – személyes magániratok Budapest Főváros Levéltárában. *Budapesti Negyed* 2. 3–20
- Hubai László 2001: *Magyarország XX. századi választási atlasza 1920–2000*. II. kötet. Választókerületi adattár. Budapest.
- Jenei Károly 1966: *Az üzemi bizottságok a munkáshatalomért, 1944–1948*. Budapest
- Kis József 2006: A borsodi bányászság az 1956-os forradalom és szabadságharcban. In: Bircher Erzsébet – Schuller Balázs (szerk.): *Bányászok és bányavárosok forradalma, 1956. Tanulmányok az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulójának tiszteletére*. (Központi Bányászati Múzeum Közleményei 5.) Sopron, 116–168.
- Kun László 1977: Az 1956-os ellenforradalom kibontakozása, a proletárdiktatúra helyi szerveinek felszámolása Miskolcon és Borsod megyében. In: *Borsodi Levéltári Évkönyv 1*. Miskolc, 233–280.
- Mi történt Ózdon? *Haladás* 1946. március 7. 3
- Miről beszélnek az ózdi kommunisták? Észak-Magyarország 1957. augusztus 1.
- Nagy Péter 2016: *A Rima vonzásában. Az ózdi helyi és gyári társadalom a késő dualizmustól az államosításig*. Budapest.
- Nagy Péter 2017: Az 1956-os forradalom és szabadságharc eseményei és emlékezete Ózdon. In: Rainer M. János – Valuch Tibor (szerk.): *Munkások '56*. Budapest, 95–122.
- Nagy Péter 2023: Kommunista tüntetésből antiszemita pogrom. Az ózdi zsidóság elleni atrocitások 1946 februárjában. In: *Hurbán: Együttélés, összeomlás, újrakezds*. 1. 164–179.

Nagy Péter – Valuch Tibor: Egy öntörvényű, politizáló munkás a 20. századi ózdi gyári...

- Negyvenhat tüntetőt tartóztattak le eddig Ózdon. *Miskolci Hírlap* 1946. február 27. 3.
- Nyilas orvtámadás Ózdon. *Népszava* 1946. február 27. 1–2.
- Posthumus díszpolgári címek Ózdon. Észak-Magyarország. 1991. október 24. 3.
- Standeisky Éva 2004: Antiszemitizmus az 1956-os forradalomban. In: Évkönyv. (Magyarország a jelenkorban 12.) Budapest, 147–185.
- Standeisky Éva 2007: *Antiszemitizmusok*. Budapest.
- Szilágyi Gábor 1960: Iratok a Rimamurány-Salgótarjáni Vasmű üzemi bizottságainak történetéhez 1945–1946-ban. *Levéltári Közlemények* (31.) 285–310.
- Valuch Tibor 2021: A társadalmi integráció színtere – az Olvasó: Mozaikok az Ózdi Munkások és Felvigyázók Olvasó Egyletének a történetéből 1884–1952. In: Pap József – Verók Attila (szerk.): *Akit Clió elbűvölt*. In honorem Romsics Ignác. Eger, 285–304.
- Valuch Tibor 2022: Politikai oldalak vonzásában. Az ipari munkásság politikai kötődésének változásai a 20. századi Magyarországon. *Múltunk* 4. 83–110.
- Vass Tibor 1978: *A vasasok szakszervezeti mozgalma Ózdon 1944 december – 1948 július*. Szakszervezetek Elméleti Kutató Intézete Történeti Tanulmányok. Budapest.